

MÜTERCİM ŞEM'Î'NİN KALEMİNDEN PALU HÂKİMLERİ HAKKINDA BAZI BİLGİLER

Some Informations About Palu Judges Written By Interpreter From Şem'î

Dr. Öğr. Üyesi Abdulsamet ÖZMEN*

Özet

Çalışmamızda Palu mirinin kâtibi mütercim Şem'î tarafından Terceme-i Tevârih-i Şeref Hân adlı esere eklenen ve Doktor Öğretim Üyesi Adnan Oktay tarafından üzerinde akademik çalışma yapılan bu eserin "Palu Hâkimlerinin Beyânındadır" başlıklı konusuyla Palu tarihi hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Mütercim Şem'î, evvelâ Palu hâkimlerinin Emîr Tîmûrtaş'ın neslinden geldiğini dile getirmiş daha sonra Emîr Tîmûrtaş'ın seçeresi hakkında bilgi verip Emîr Tîmûrtaş'ın kişisel özellikleri hakkında bazı hususlara değinmiştir. Emîr Tîmûrtaş, vefat ettikten sonra büyük oğlu Hüseyin Bey, Palu yönetimine geçer. Hüseyin Bey'in erkek çocuğunun olmaması sebebiyle ölmeden önce yönetimi kardeşi oğlu Cemşid Bey'e bırakır. Sultan Süleyman Han, İran seferine giderken Cemşid Bey ile istişâre etmiş ve onun yardımına başvurmuştur. Cemşid Bey de Sultan Süleyman'ın emrine âmâde olup isteklerini hakkıyla yerine getirmiştir. Bu durum Cemşid Bey'in kıymetinin padişahın nezdinde yükselmesine sebep olmuştur. Cemşid Bey, sehâvet ve cömetliğiyle halk arasında şöhşet-şîâr olmuştur.

Bu çalışmanın amacı Palu çevresinde yaşamış ve Palu'da yönetimde bulunmuş kişilerin bazı özellikleri hakkında bilgi sahibi olmaktır. Şem'î bu eserinde Palu yöneticilerinin askerî, siyasî başarılarının yanı sıra komşu illerin yöneticileri ile yaptıkları görüşmelerden de bahsetmiştir. Eserde Palu Hakimlerinin Osmanlı Devleti'nin yönetimine olan katkılarından da bahsedilmiştir. Bu bağlamda eserde özellikle Osmanlı Devleti'nin doğuda yaptığı savaşlarda -diğer illerde olduğu gibi- Palu'da da yöneticilik yapmış kişilerin gayret ve başarılarından bahsedilmiştir. Ayrıca müellif eserinde Palu hakimleri hakkında bilgi vermekle yetinmemiş çevre illerde yaşamış hakimler ve bu hakimlerin birbiriyle olan münasebetlerinden de bahsetmiştir. Eser kaleme alınırken çok külfetli bir üslûp kullanılmamıştır. Çalışmamızda takip ettiğimiz yöntem ise yukarıda bahsi geçen öğretim üyesinin yaptığı akademik çalışmadan yola çıkarak eserde "Palu Hâkimlerinin Beyânındadır" başlıklı konuda müellifin vermek istediği mesajları günümüz Türkçesine uyarlamaktır.

Abstract

In our study some informations about the history of Palu and the subject titled as "In Declaration of Palu Judges" of this work that has been added to work named Terceme-i Tevârih-i Şeref Hân by interpreter Şem'î who is clerk of palu mister and studied academically by Dr. Adnan Oktay has been given. Interpreter Şem'î said that Palu Judges comes from Emir Timurtash generation firstly and then informed about stemma of Emir Timurtash and mentioned about some personal features of him. After the death of Emir Timurtash, his big son Hüseyin Bey accedes in Palu. Because of having no son, Hüseyin Bey leaves the administration to his nephew Cemşid Bey. While going to Iran Sultan Süleyman Han counselled with Cemşid Bey and appealed to him. Cemşid

*Dicle Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Diyarbakır. asametozen@gmail.com

Bey has been at Sultan Süleyman's service and indulged him. This caused to increasing of value of Cemşid Bey by Sultan. Cemşid Bey became famous by his generosity colloquially.

Aim of this study is being informed of some features of the people who has been in the saddle of Palu and lived around of Palu. Şem'î mentioned about meetings of Palu directors with directors of around cities as much as their military and political successes in this work. In the work, contribution of Palu Judges to the administration of Ottoman Empire has been also mentioned. In this context, effort and success of the directors in Palu in the warfare of Ottoman Empire in east especially has been mentioned in the work. Besides as much as giving informations about Palu Judges, writer mentioned about also judges in around cities and their relationship with each other in his work. Genre of the work is not so onerous. Our method in this study is transcribing the messages of the writer in the subject titled "In Declaration of Palu Judges" to the contemporary Turkish based on the academical study of mentioned lecturer.

Giriş

Şem'î:

Biyografik ve bibyografik eserlerde Şem'î mahlaslı birçok şair vardır. Bunlar genellikle birbiriyle karıştırılmıştır (Karavelioğlu, 2005: 66). Ancak Tevârîh-i Şeref Han'ı tercüme eden Şem'î hakkında edebiyat tarihleri ve biyografik eserlerde herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Dr. Öğr. Üyesi Adnan Oktay tarafından tenkitli metin olarak hazırlanan eserin her iki nüshasında da müellif adı Şem'î olarak kaydedilmiştir. Ancak İngiltere Millî Kütüphanesi (British Library) Türkçe Yazmaları (Or. 18547/1) künyeli nüshada müstensih adı Şem'î Şem'ullah Mustafa Prizrinî (öl. 1009/1601) olarak yazılmıştır. Bu nüshanın bu kaydı ciddi bir karışıklığa sebep olmuştur. Karavelioğlu, hazırladığı makalesinde Şem'î Mustafa Efendi/Şârih-i Mesnevî ile Prizrenli Şem'î Çelebî (Şem'î Şem'ullah Dede)'yi birbirinden ayırmaktadır. Buna göre İngiltere Millî Kütüphanesi nüshasında kayıtlı olan müstensih isminin aslında birbirinden farklı iki Şem'î kimliğinin karıştırılmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Şem'î kendisiyle ilgili bazı ipuçlarına bu eserde yer vermektedir. Yazar "*bu hâkîr-i pür-tağşîr, aÖnî ŞemÖî-i pây-mâl-ı gumûm ki, devr-i zamânenen âşûfte-hâl ve perişan-bâl idüm. İttifâken hâhimimiz olan bu emîr-i Ôâlî-ğadr...*" ifâdeleriyle kendisinin kusurlu bir günahkâr olduğunu zamanın dertlerinden dolayı perişan hale düştüğünü dile getirmektedir. Müellif devamında emir olarak bahsettiği Emîr Yansur'un meclisinde bulunduğunu dile getirmektedir. Şem'î eserinde hükümdara dua kısmından sonra, bir sohbet esnasında atalarının hükümetlerinin ve neseplerinin konuşulduğunu, bazılarının hatırladıkları kadarıyla konuyla ilgili bazı bilgileri verdiğini, sonra Şeref-nâme Tevârîhi'ne bakıldığını, orada aslında her şeyin açıkça yazılı olduğunu, ama eser Farsça olduğu için eserden yeteri kadar faydalanılamadığını belirtmiştir. Şem'î, Emîr Yansur'u "*ittifâken hâkimimiz olan emîr-i âlî-ğadr...*" olarak tanımlamaktadır. Bu ifade, Şem'î'nin Emîr Yansur'un yönetimine tâbi oldu-

ğunu göstermektedir. Yukarıda verilen bu bilgilerden yola çıkılırsa Şem‘î’nin kimliği maalesef tam olarak vüzûha kavuşturulamamıştır.

Emir Timurtaş ile Emir Yansur Dönemleri Arasında Palu’da Yöneticilik Yapan Kişiler

Mütercim Şem‘î “Terceme-i Tevârih-i Şeref Han” adlı eserde “Palu Hâkimlerinin Beyânındadır” başlığıyla Palu yöneticileri hakkında aşağıdaki bilgileri vermektedir:

Palu hakimleri, Emir Timurtaş’ın neslindendir. Emir Timurtaş, Emir Muhammed’in oğludur. Emir Muhammed, Emir İbrahim Bey’in oğludur. Emir Timurtaş, cömertliği ve cesareti ile bilinen bir bey idi. Onun yiğitlik ve cömertliği bütün alemde nâm salmış. O lütûf ve iyiliğiyle yaşıtları arasında seçkindi. Öngörü ve düşünceleriyle yaşadığı muhitte bilinen biri idi. Babası, oğlu Timurtaş’ı Palu yönetimine getirdiği zaman, idaresindeki halk ve başka halklar ona tabi oldular. Emir Timurtaş’ın vefatından sonra tek oğlu olan Mîr Hamza, kavmi ve aşiretinin fikir birliğiyle babasının yerine yönetime geçer. Daha sonra Mîr Hamza da vefat eder. Mîr Hamza’dan Hüseyin Bey, Yağmur Bey, Ali Bey ve Rüstem Bey adlarında dört oğlu kalır. Bunların arasından büyük oğlu Hüseyin Bey, babasının yerine yönetime talip olur. Yönetime geldiği sırada Diyarbakır’da Akkoyunlu’nun fetret ve karışıklığı söz konusuydu. Bunu fırsat bilen Hüseyin Bey, Ergani Kalesi’ni feth etmek için Türkmen Beylerine karşı saldırıya geçer. Henüz yeni yönetime geçmiş olan Hüseyin Bey bu savaşta vefat eder. Hüseyin Bey’in erkek çocuğu yoktu. Yönetim, Hüseyin Bey’in yeğeni (Rüstem Bey’in oğlu) Cemşid Bey’e intikal eder. Cemşid Bey Pâzûkî Hâlid Bey’in dikkatini çok çeker. Bir gün av esnâsında bir kuş Hâlid Bey’e serkeşlik eder. Herkes ümidini o kuştan keser. Kuş çok yükseklerle uçar. Belli bir müddet sonra alçalmaya başlar ve Cemşid Bey’in başına konar. Hâlid Bey ve yanındakiler bu durumu hayra yorup “Bu yiğit çok yakın bir zamanda büyük bir devlete kavuşacaktır” derler. Bu durumdan kaç gün sonra Palu’nun yönetimi Hüseyin Bey’den Cemşid Bey’e geçer.

Cemşid Bey, gün görmüş, sıkıntıların üstesinden gelebilen bir kişi olarak kendini ispatlar. Yönetime geçtikten sonra doğunun diğer beyleri ve hakimleri gibi o da Sultan Selim Han’a itaat eder. O zaman Kızılbaş’ın galebesinden dolayı Palu vilâyeti Türkmen Arabşâh Bey’in tasarrufundaydı. Cemşid Bey, dönemin sultanının yardımıyla Palu’yu kurtarır. -Bu savaşta Türkmenlerden biri Cemşid Bey’in bir kölesinin başına bir kılıç çalar. Başının kemiğinin yarısı kaldırılır ki iliği görünüyordu. Sonra cerrahlar bir kuru kabağı getirip yarıya bölerler, yaralının başının üstüne koyarlar. Günler sonra yarası kapanır ve bir rivâyete göre birkaç evladı doğduktan sonra vefat eder-. Cemşid Bey, Palu vilâyetini kendi tasarrufu altına alır. Güzel idareciliğiyle Osmanlı devletinin padişah ve vezirlerinin kendisinden razı ve hoşnut olmasını sağlar. Şöyle ki, Sultan Süleymân’ın İran seferi bu bölgeler (şark bölgesi) üzerinden icrâ edilir. Sultan Süleyman Han bu seferi icra ederken bölgenin bey ve hakimlerinden

Cemşid Bey ile istişare edip onun fikirlerine itimat eder. Cemşid Bey'in hayır, hasenât ve merhamette benzeri yoktu. Her yıl -genellikle üç yaşında- üç bin (3000) erkek keçi, bin (1000) tane at ve üç bin (3000) koyunu satmak için Haleb'e gönderirdi. Zirâî ekin ve hayvanlarıyla o zamanın şark vilâyetlerinde bu denli servete sahip olan kimse yoktu. Palu vilâyetinde bir kale, medrese inşâ eylemiştir ve uzak yerden kaleye bir çeşme getirmiştir. Demirkapı adlı yerde, giden gelenlerin yaz-kış kalmaları için bir açık ve geniş bir han (Alacakaya/Çakmakkaya Hanı) yaptırmıştır. Cemşid Bey'in yüz yılı aşkın hayatının altmış yılı Palu idareciliğiyle geçmiştir. Sultan Süleyman Han ona ve evlatlarına resmî olarak şeref madalyası görevini icra eden bir imtiyaz fermânını vermiştir. Palu yönetimini yıllarca üstlenen Cemşid Bey vefat etmeden önce yönetimi dört oğlundan biri olan Hüseyincan Bey'e devredip vefat eder. Cemşid Bey'in Hüseyincan Bey, Hasan Bey, Tîmûrtaş Bey, Devletşah Bey ve evlatlığından reddettiği tahmin edilen Hamza adlarında beş erkek çocuğu vardı. Bu beş oğlundan Hüseyincan ile Hasan Bey ve Hamza Bey Palu'ya idarecilik yapmışlardır ve halleri ileride zikredilecektir. En büyük oğlu Hüseyincân Bey, Cemşid Bey hayattayken Palu yönetimini ona teslim eder. Sultan Süleyman Han'ın da iltifatıyla devletin âlî nişanına nâil olur.

Hüseyincân Bey, babasının vefatından sonra da Palu yöneticiliğine devam eder. Güzel ahlakı, sehavet ve cömertliğiyle nâm salan Hüseyincân Bey, belli bir müddet sonra vefat eder. Onun sadece Mahmud adlı meczub bir oğlu vardı. Yöneticiliğe liyakat ve istidâdı yoktu. Bu sebepten bölgenin aşiret ve kavimlerinin fikir birlikleriyle Palu yönetimi Hüseyincân Bey'in kardeşi Hasan Bey'e tevdi edilir.

Hasan Bey, Sultan Murad Han'ın emri kabile ve aşiretlerin de desteğiyle yönetime geçer. Üç yıl yönetimde kalan Hasan Bey, bütün halkı kendinden hoşnut edecek davranışlar sergiler. 986/1578 yılında Kara Mustafa Paşa'nın Şirvân Seferi dönüşünde Hasan Bey vefat eder. Ondan geriye Süleyman Bey ve Muzaffer Bey adında iki oğlu kalır. Hasan Bey'in ölümünden sonra Serdar Mustafa Paşa tarafından Palu yönetimi Süleyman Bey'e verilir. Sultan Murad Han'ın vezir-i azamı Muhammed Paşa'nın yardım ve himmetiyle de Palu yönetimi Devletşâh Bey'in oğlu Yusuf Bey'e verilir. Bu tarihten sonra Palu'da yönetim alanında birçok karışıklık çıkar ve bu karışıklık pek çok kişinin ölmesiyle sonuçlanır. Fakat Palu halkı Süleyman Bey'i destekler. Yusuf Bey'i yönetimde istemezler. İlim, ahlak ve irfan sahibi olan genç Yusuf Bey, yönetimi elde edemez ve ölür. Ondan sonra yönetimi Süleyman Bey'den alma mücadelesi Yusuf Bey'in kardeşi Ahmet Bey'e geçer. Ahmet Bey de idareyi ele geçirmek için Süleyman Bey ile çok mücadele eder ve iki taraftan da pek çok kişi ölür. Ahmet Bey aciz kalıp bin bir (1001/1593) tarihinde padişahın emri ile İstanbul'a gitmek için yola koyulur ve yolda taun hastalığından vefat eder. Bundan sonra Palu yönetimi sıkıntısız ve mücadelesiz bir şekilde Süleyman Bey'in taht-ı tasarrufunda kalır. Belli bir zaman sonra Süleyman Bey de vefat eder ve ondan Mîr Muhammed Bey ve Ali Bey adlarında iki oğlu kalır.

Aşiretler ve kabilelerin fikir birlikleriyle Mîr Muhammed Bey Palu'ya hâkim olur. Kardeşi Ali Bey'e de Habab adındaki köyü verir.

Mîr Muhammed Bey, Palu yönetimine geçtikten sonra cömertlik ve adaletiyle idaresindeki bütün halkı kendinden memnun eder. Tam o sırada Sultan II. Osman, Polonya'nın Hotin şehri üzerine yapacağı bir sefer için Mîr Muhammed Bey'in Gülek Baba semtini korumasını emreder. Mîr Muhammed padişahın fermanına uyararak kendisi Gülek Baba semtini korumak için gider ve birkaç ağasını da Hotin seferine gönderir. Mîr Muhammed Gülek Baba semtine varır. Herhangi bir sıkıntının olmadığını görür. Daha sonra padişahın emriyle tekrar vilayeti olan Palu'ya döner. Sonra ecel va'desinin dolmasıyla vefat eder. Onun ölümü Allah'ın hikmetiyle Hotin seferine giden Palu ağalarına ayan olur. Ondan sonra tek oğlu olan Hasan Bey Palu yönetimine geçer. Bu durum amcası Ali Bey'i rahatsız eder. Ali Bey, Hasan Bey'den Palu idaresini alma planlarını yapar. Bir gün ava gitmeye karar verirler. Ali Bey, kendine tabi olan birçok kişiyle, Hasan Bey ise birkaç hizmetkârıyla yola koyulurlar. Kaçakpîr adlı yere vardıklarında Ali Bey'e tabi kişilerden biri ansızın Hasan Bey'i bir mızrak ile vurup attan düşürür. Daha sonra Ali Bey'e tabi olan diğer kişiler de Hasan Bey'i kılıç ile darp ederler. Ama Hasan Bey de onlardan üç dört kişiyi yaralar ve daha sonra şehit olur. Bunun üzerine Ali Bey, Palu kalesine çıkar, oranın ileri gelenlerini toplar onlardan özür diler ve Allah'ın emri böyleymiş der. Ağalarla istişâre eder, Erzurum ve Diyarbakır'daki vezirlere hediyeler gönderir ve Palu yönetimine geçer.

Ali Bey, göreve geldikten bir buçuk yıl sonra vezir-i azam Hüsrev Paşa ile Bağdat Seferine gider. Hüsrev Paşa, Ali Bey ile beraber doğunun birçok yöneticisini Derteng adlı boğaza tayin eder. Fakat Kızılbaş bunları hezimete uğratar. Bunun üzerine Ali Bey bulunduğu yeri terk edip Hüsrev Paşa'nın yanına gelir. Hüsrev Paşa ise gazaba gelip Ali Bey ve onunla beraber Derteng adlı boğazda görevlendirilen doğulu birçok yöneticiyi katleder. Bunu duyan Palu ağaları yönetime gelmesi için Hasan Bey'in oğlu İbrahim Bey'i Hüsrev Paşa'nın yanına götürürler. İbrahim Bey henüz beş yaşındaydı. Çocuk yaşta olan İbrahim Bey'i gören Hüsrev Paşa ona; elindeki yaldızlı hançer ile yönetim berâtını göstererek bunlardan hangisini sana vereyim? diye sorar. İbrahim Bey berâtı ister. Hüsrev Paşa, İbrahim Bey'e "Hançeri al ki Kürtleri zapt edesin" der. İbrahim Bey ise "berâtı ver ki onları berât ile zapt edeyim" der. Bu söz, Hüsrev Paşa'nın hoşuna gider ve yönetim berâtını İbrahim Bey'e teslim eder.

Palu idaresini eline alan **İbrahim Bey** belli bir zaman sonra adalet ve hakkaniyetli yönetimi ile Palu halkı üzerindeki zulmü kaldırır. Hicretin 1048/1638 yılında Sultan Murad Han Bağdat Seferi için Diyarbakır Valisi Dervîş Muhammed Paşa'ya ferman ederek bütün bölge yöneticilerinin sefere hazırlıklı olmalarını emreder. Bu emir üzerine İbrahim Bey de asker toplayıp sefere gider. O zaman Koca İbrahim Bey onun kethüdasıydı. Nisîbîn adlı yere vardıklarında kethüda Koca İbrahim Bey vefat eder. Onun yerine Bekir Ağa kethüda olur. Sonunda ordu Bağdat'a varıp orayı feth ettikten sonra herkes yurduna döner.

İbrahim Bey, sefer dönüşünde kethüda Bekir Ağa'nın kardeşi, Ömer Ağa'dan bazı uygun olmayan halleri fark edince Ömer Ağa'yı hapsedir. Bir zaman sonra Ömer Ağa'nın kardeşi kethüda Bekir Bey Diyarbakır'a gidip kardeşini hapisten kurtarır. Sonra Ömer Ağa gerekli resmî mercilere başvurup beyliği Çermik'te sakin olan Cemşid Bey'in evlatlarından Zülfükar Bey için alır. Görevden uzaklaştırılan İbrahim Bey ise yörenin ileri gelenleriyle Diyarbakır'a gider. Altı ay dolmadan İbrahim Bey beyliği alıp Palu'ya döner. Daha sonra Ömer Ağa, Karaçor Nahiyesi'ni tahrik edip birkaç şekvacıyı ayaklandırıp Diyarbakır'a yollar. Diyarbakır valisi Kara Mustafa Paşa, İbrahim Bey'i Diyarbakır'a davet eder. İbrahim Bey Diyarbakır'a gittiğinde Ömer Ağa ile aralarında kısmî bir barış olur. Fakat tekrar Ömer Ağa rahat durmayıp halkın bir kısmını kendine uydurup Habab adlı yere gider. Oradan da Diyarbakır'a gitmeye niyet eder. Bunu duyan Diyarbakır valisi Kara Mustafa Paşa, Palu beyi İbrahim Bey'e Ömer Ağa'yı hapsedmesini emreder. Sonunda İbrahim Bey de Ömer Ağa'yı, Karaçorlu İbrahim'i ve Seyyid Han'ı tutup hapsedir. Bir müddet sonra Ömer Ağa'yı katleder. Bundan bir ay sonra da Karaçorlu İbrahim ve Seyyid Han'ı da katleder. Sonra bunların kardeşi Mustafa gerekli mercilere varıp İbrahim Bey'den şikâyetçi olur. Yönetim tarafından gönderilen elçiler gelip İbrahim Bey'i İstanbul'a götürürler. İbrahim Bey, o zaman vezir olan Cîvân Kapıcı başı tarafından hapsedilir. Palu yönetimi tekrar Zülfükar Bey'e verilir. İbrahim Bey, hapisten çıktıktan on bir ay sonra tekrar Palu yönetimine geçer. Bunun üzerine Zülfükar Bey firar edip yönetime geçme ümidiyle devletin gerekli mercilerine başvurur. Bir müddet sonra Palu yönetimi tekrar Zülfükar Bey'e geçer. Ama vilayetin ileri gelenleri ve büyükleri İbrahim Bey'den memnuniyetini dile getirip onun yönetimde kalması için onunla beraber devletin gerekli makamlarına başvururlar. Bunun üzerine Palu yönetimi dokuz ay sonra tekrar İbrahim Bey'e verilir. 1062/1651-2 yılında Zülfükar Bey hükümet talebiyle tekrar devletin gerekli mercilerine başvurur. O zaman Siyâvüş Paşa vezir idi. Palu yönetimini tekrar Zülfükar Bey'e verir. Zülfükar Bey de yönetimi oğlu Cemşid Bey'e devreder. İbrahim Bey ise kendi ağalarıyla gerekli makamlara başvurmak için Harput Sancağına gider ve Palu yönetiminin kendisine verilmesi için bir iki ağasını gerekli makamlara gönderir. Kendisi de etraftaki beylere mektuplar yazıp gerekli askerleri toplayıp Cemşid Bey'in üzerine gitmeye niyet eder. Bunu duyan Cemşid Bey direnecek güce sahip olmayınca kaleden firar edip Diyarbakır'a gider. Durumu Diyarbakır yönetiminde bulunan Mostarlı Mustafa Paşa'ya arz eder. Bu durumdan haberdar olan Mostarlı Mustafa Paşa, Cemşid Bey'e yardım için takviyede bulunur. İbrahim Bey ise, birkaç bölükbaşını Bâğîn adlı yere gönderir. Öte yandan Cemşid Bey de Bâğîn'e gelir. Bâğîn'de birbiriyle karşılaşır ve savaşır. Sonunda İbrahim Bey'in gönderdiği askerler galip olup Cemşid Bey tarafını hezimete uğratırlar. Sonra Cemşid Bey firar eder. Bunun üzerine kırk gün geçmeden padişah tarafından Palu yönetimi İbrahim Bey'e verilir.

İbrahim Bey, belli bir zaman Palu'yu yönettikten sonra 1069/1658-9 yılında Diyarbakır Valisi Mustafa Paşa ile Celâlî Hasan Paşa'nın üzerine

yürürler. O zaman doğuda hiçbir bey İbrahim Bey kadar cübbe, cevşen ve asker sahibi değildi. Murtaza Paşa bütün Diyarbakır eyâleti ile Ilgûn adlı yere varıp Hasan Paşa'nın askerleriyle karşılaşır savaşırlar. Allah tarafından Murtaza Paşa'nın askerleri yenilir. Murtaza Paşa Haleb'e, askerleri ise geldikleri yere dönerler. İbrahim Bey ise Palu'ya döner. Bundan sonra Zülfükar Bey ise beylik sevdasından vazgeçip İbrahim Bey'e itaat etmeye karar verir. İbrahim Bey ise Zülfükar Bey'e izzet ve hürmet edip onu kendi bütün ağa ve ekâbirinden üstün tutup Zâviye adlı mahallede kendisine birçok oda ve saraylar tayin eder. Zülfükar Bey ve etbâı bu yerde bir iki sene rahat bir yaşam sürdürürler. Hasan Paşa vakasında Zülfükar Bey'in oğlu Cemşid Bey de Hasan Paşa'nın taraftarıydı. Bunun için Murtaza Paşa, Hasan Paşa'yı Halep'te katleder. Hasan Paşa'nın taraftarlarının bazıları firar edip kaçarlardı bir kısmı da katledilirler. Cemşid Bey de firar edip Bağdad'a gider ve bir zaman sonra Bağdat'tan Diyarbakır'a döner. Babasının Palu'da olduğunu haberini alır ve babasının yanına gelir. O zaman Palu'da yönetimde bulunan İbrahim Bey ona da gerekli izzet ve hürmeti gösterir. Fakat bir zaman sonra Cemşid Bey fitne ve fesatlığa başlar. Bunu fark eden İbrahim Bey, Cemşid Bey ve babası Zülfükar Bey'i Palu kalesine getirtip katleder. Hayır ve ihsanlarıyla halkın ilgi ve beğenisini kazanan İbrahim Bey, ecdadı Cemşid Bey'den sonra en fazla şöhret kazanan yönetici olarak Palu'da nâmını duyurur. İbrahim Bey,

1. Palu'da geniş ve süslü bir cami inşa edip onun imam ve hatibini de tayin etmiştir.

2. Çarşı yakınında güzel bir hamam inşa etmiştir ki o hamamın içini cami imam ve hatibine tahsis etmiştir.

3. Gayet geniş bir han inşa etmiştir.

4. Murat Nehri üzerinde on gözlü bir köprü yaptırmıştır ki bu köprü gelen gidenlere kolaylık sağlamıştır.

1072/1661-2 yılında Murtaza Paşa, Celâlî olup İmâdiye'de bulunuyordu. O zaman Koca Mustafa Paşa Diyarbakır valisiydi. Osmanlı yönetiminden ona ferman edildi ki Diyarbakır eyaleti Murtaza Paşa üzerine varsın. Koca Mustafa Paşa da bütün doğu beylerini toplayıp sefere hazırlık yapar. İbrahim Bey de çok asker toplayıp Koca Mustafa Paşa ile yola koyulurlar. İmâdiye Bey'i Seyyid Han Bey bunlar ile mukavemet edemeyeceğini görür ve Murtaza Paşa'nın el ve ayaklarını bağlayıp Koca Mustafa Paşa'nın huzuruna getirir. Koca Mustafa Paşa o esnada Murtaza Paşa'yı katleder. Herkes geri dönüp evine gider. 1073/1662-3 yılında Diyarbakır valisi olan Hacı Hüseyin Paşa, Musul'u korumaya memur olup bölgenin beyleriyle Musul'a gitmeye karar verir. İbrahim Bey ise Musul'a gidemez yerine birçok asker ile Abdullah Bey'i gönderir. Abdullah Bey, Hacı Hüseyin Paşa ile Musul görevine gidip bir müddet sonra memleketlerine dönerler. Ondan sonra İbrahim Bey de bir yıl daha yaşayıp 1074/1663-4 yılında vefat eder. Ondan Muhammed Kucur Bey, Mîr Mansûr Bey, Zekeriyâ Bey, Süleymân Bey, Halîl Bey, Muhâzim Bey ve Veyis Bey adlarında yedi oğlu

kalır. İbrahim Bey'in ölümünden hemen sonra Muhâzim Bey ve Veyis Bey de kısa süre içerisinde vefat ederler. Palu'nun ileri gelenleri Muhammed Kucur Bey'in yönetime geçmesini sağlamak için onu Diyarbakır valisi Hacı Hüseyin Paşa'nın yanına getirirler. Bunun üzerine gerekli yazışmalardan sonra padişahlık makamınca Palu yönetimi Muhammed Kucur Bey'e geçer. O zaman on yaşında olan Muhammed Kucur Bey, bülûğ çağına erdikten sonra adalet ve hakkaniyetli yönetimi ile bütün halkın beğenisini kazanır. Muhammed Kucur Bey, bir müddet Palu yöneticiliğinden sonra Diyarbakır Valisi İbrahim Paşa ile Kurne Seferine çıkar. Kurne'yi yönetmekte olan Hüseyin Paşa firar eder. Bunun üzerine İbrahim Paşa ve beraberindekiler de geri dönerler. Bir zaman sonra tekrar Diyarbakır Valisi Ömer Paşa ile Kurne'ye doğru yol alırlar. Bu seferden sonra Muhammed Kucur Bey, bir süre daha Palu yönetiminde bulunur. Sonra Emir Yansur Bey yönetim talebiyle İstanbul'a gider. Vezir-i azam Ahmed Paşa ve Sultan Mehmed Han Gâzî (IV. Mehmet) tarafından Palu yönetimi 1082/1671-2 yılında Emir Yansur'a verilir. 1083/1672 yılında Sultan Mehmet Han Kemâniçe Seferine çıkar. Diyarbakır Valisi Hasan Paşa'ya hitaben bütün bölge hakimleri savaşa katılmalarını emreder. Bu emre bütün bölge yöneticileri beraber Emîr Yansur da itaat edip Padişah IV. Mehmet ile beraber Kemâniçe Seferine katılırlar. Sefer sonucunda Kemâniçe Kalesi fethedilir. Dönüşte padişah tarafından kendisine çok değerli bir kaftan hediye edilir. Emir Yansur Palu'ya döndükten kısa bir süre sonra padişah Leh Seferine katılmasını emreder. O zaman Muhammed Kucur Bey, beyliği alıp ordunun başına geçer. Diğer taraftan Emîr Yansur Bey, Baba Dağı adlı yere vardığında bir şahıs, Emîr Yansur'a "Bu gün o gündür ki Palu yönetimi Muhammed Kucur Bey'e padişahlık makamı tarafından verilmiştir" der. Sonra Emîr Yansur da ordu-yı hümayûna varıp kardeşi Muhammed Kucur Bey ile görüşür. Muhammed Kucur Bey, Habab adındaki köy ile beraber birkaç köyü kardeşine verir. Muhammed Kucur Bey de Leh Seferi'ne katılır ve Palu'ya geri döndüğünde yönetim tahtına oturur. 1089/1678-9 yılında padişahlık makamı tarafından Diyarbakır Valisi Kaplan Mustafa Paşa'ya hitaben "Diyarbakır eyâletinin çevre beyleriyle beraber ordu-yı hümayuna katılıp Çehrîn adlı kalenin üzerine varmalarını" emreder. Bu emir üzerine Muhammed Kucur Bey askerini toplayıp Kaplan Mustafa Paşa ile beraber ordu-yı hümayuna dahil olurlar. Vezir-i azam Mustafa Paşa İslam ordusunun komutanı olup Çehrîn Kalesi'ne sefere çıkarlar. Bu seferde Muhammed Kucur Bey'in kahramanlığı ortaya çıkar. Bu seferde düşman ordusu mağlup, İslam ordusu ise muzaffer olur. Sefer dönüşünde Muhammed Kucur Bey, dönüp Palu yönetimine devam eder. O zaman Harput Sancağı'nda olan Emir Yansur Bey, bir müddet sonra Diyarbakır'a gider. Birkaç ay Diyarbakır'da durduktan sonra Vezir-i azam Mustafa Paşa'nın kethüdası Hasan Ağa, Emir Yansur'a Palu yönetimine talip olması için bir mektup gönderir. Emir Yansur ise bu mektubu Diyarbakır Valisi Mahmud Paşa'ya bildirir. Bu emir üzerine Palu yönetimi Emîr Yansur Bey'e geçer. Muhammed Kucur Bey'e ise Habab başta olmak üzere birçok köyün yönetimi teslim eder. Sonra Muhammed Kucur Bey Mazgirt Sancağı'nda sakin olur. Zekeriyya Bey, Süleyman Bey ve Halil

Bey'in her birine başka köyler verip Palu'da sakin olmasını sağlar. Palu'da yöneticilik yapan Emîr Yansur Bey, adalet, cömertlik ve hakkaniyetli yöneticiliğiyle nâm salar. Kalede güzel bir divanhane inşa eder ki çok zamandan beri kimse böyle bir bina inşa edemez. Bunlardan gayrı birkaç meclis ve birbiri içinde iki şâhnîşîn (balkon) inşa etmiştir ki görülmeye değerdir. Bunların haricinde kale bedeni üzerinde dört köşesi havada geniş ve yüksek köşk bina etmiştir ki görenleri hayrete düşürür. Şem'i yapılan bu köşkün tarihini şu beyitlerle özetler:

Târîh-i Kasr-ı Âlî

Mefâilün/mefâilün/mefâilün/mefâilün

Teâlallah aceb kasr-ı safâ-bahş ü sürûr-efzâ

Müferrih-i çihâr erkânı top-engîz ü gam-fersâ

Şu denli bir makâm-ı âlî üzre vâki' olmuş kim

Görinür buna nisbet tâk-ı Kısra hâne-i ednâ

Cemî'i âlemün nakşı musavverdûr derûnında

Nitekim âyine içre görünür aks-i her eşyâ

Felek gibi bunun vardur kamu yerden nazargâhı

Misâl-i çetr kurulmuş hevâ üzre zihî inşâ

Münakkaşdur içi taşı kamû envâ'-ı zînetle

Ki misli yok cihânda bir ehad görmüş değil aslâ

Bunun evsâfı hasr olmaz bu evrâka dahı sığmaz

Gel imdi muhtasar kıl Şem'îyâ târîhin it imlâ

Felek bir serv-kadde ser virüp çıkdı didüm târîh

Aceb kasr-ı hevâyîdür nümâyân bunda her me'vâ (1092)

Sonuç

Bir tarih kitabı hüviyetini taşıyan “Terceme-i Tevârîh-i Şeref Han” adlı eser Şem'i tarafından tercüme edilirken tercümeğe ek olarak Palu ve Eğil hakimlerini anlatan bir başlığa da yer verilmiştir. Şem'i Palu'da 1600'lü yıllarda idarecilik yapmış olan birçok idareciye yer vermiştir. Bu bağlamda müellif Palu hakimlerini anlatırken şu hususlara yer vermiştir:

1. Yöneticilerin sosyal, siyasi ve askeri yönlerine dikkate şayan bir şekilde vurgu yapmıştır. (Güzel ahlak, cömertlik, cesaret.....gibi)

2. Palu'ya merkezî yönetimin atadığı yöneticilerde aradığı en önemli özellik devletine sadık olmasının yanında yöneteceği muhitte yaşayan halk ve oranın ileri gelenlerinin beğenilerine mazhar olması.

3. Eserdeki anlatıma göre Palu yönetimi çeşitli çekişmelere sahne olmuştur. Bazen farklı aşiretlere mensup kişiler yönetimi ele geçirmek için birbiriyle mücadele etmişlerdir. Buna örnek olarak, 986/1578 yılında Palu yönetimine geçen Hasan Bey’in oğlu Süleyman Bey ile yeğeni Devletşah Bey’in oğlu Yusuf Bey mücadelesi örnek gösterilebilir.

4. Eserde Palu yöneticilerinin genel itibarıyla adalet ve hakkaniyetlerinden bahsedilmiştir.

Netice itibarıyla yukarıda bahsi geçen eserde Şem‘î Palu’yu coğrafi ve beşerî olarak değil siyasî ve idârî olarak kaleme almıştır.

KAYNAKÇA

DEVELLİOĞLU, Ferit (2002), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat (19. Baskı)*, Ankara: Aydın Kitapevi Yayınları.

OKTAY, Adnan (2016), *Terceme-i Tevârih-i Şeref Hân*, İstanbul: Nûbihar Yayınları.

DİLÇİN, Cem, (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KARAVELİOĞLU, Murat (2005), *Klasik Türk Edebiyatında Şem‘î Mahlaslı Şairler ve Prizrenli Şem‘î*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, S. 32, s. 65-81.